

Interpretacijska teorija prava Ronalda Dworkina – osnovne postavke

UDK: 340.131
340.12 Dworkin, R

Sažetak

Prema jednom shvaćanju, interpretacijska teorija prava teorija je o temeljima prava (ili kriterijima pravne valjanosti), teorija o onome što utemeljuje (konstituiraju) pravo (tj. pravni sadržaj) pa se i teorijsko objašnjenje koje ona pruža naziva utemeljujućim ili konstitutivnim objašnjenjem. Prema toj teoriji, osim institucionalne povijesti (ustav, zakoni, uredbe, presude), nužnu ulogu u utemeljujućem objašnjenju pravnog sadržaja (subjektivnih prava i pravnih obveza) imaju i određene moralne činjenice. S obzirom na to kako gledaju na ulogu institucionalne povijesti i moralnih činjenica u utemeljujućem objašnjenju pravnoga sadržaja, razlikujemo tzv. čistu i tzv. hibridnu interpretacijsku teoriju prava. Temeljni cilj ovoga rada sustavno je predstaviti osnovne postavke Dworkinove (hibridne) interpretacijske teorije prava, na temelju shvaćanja utemeljenja subjektivnih prava i pravnih obveza koja je Dworkin izgradio u svojoj knjizi *Law's Empire* (1986.), i koja se nazivaju shvaćanjem prava kao integriteta.

Ključne riječi: interpretacijska teorija prava, R. Dworkin, konstruktivna interpretacija, pravo kao integritet, moralna načela

1. Uvod: interpretacijska teorija prava

Prema jednom shvaćanju, interpretacijska teorija prava, kao i druge teorije prava (poput pravnog pozitivizma ili klasičnog jusnaturalizma), pokušava objasniti na temelju čega postoje subjektivna prava i pravne obveze, tj. na kojoj vrsti (izvanpravnih) činjenica se temelje i kakva je njihova veza s činjenicama iz kojih izvode svoju pravnost.¹ Drugim riječima, prema tom shvaćanju, interpretacijska teorija prava teorija je o *temeljima prava* (ili kriterijima pravne valjanosti), teorija o onome što utemeljuje (konstituiraju) pravo.² S obzirom na to da interpretacijska teorija prava teži objasniti što to utemeljuje (konstituiraju) subjektivna prava i pravne obveze (pravni sadržaj), takvo objašnjenje naziva se utemeljujućim ili konstitutivnim objašnjenjem (za razliku od onog uzročno-posljedičnog).³

¹ N. STAVROPOULOS, Legal Interpretivism, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/law-interpretivist/> (12. 03. 2016.), 1. pogl.

² Ibid.

³ Ibid.

Objašnjenje temelja prava koje pruža interpretacijska teorija prava najčešće se stavlja u opreku s pravno pozitivističkim objašnjenjem kriterija pravne valjanosti, čemu je očiti doprinos dao Ronald Dworkin,⁴ gradeći svoju interpretacijsku teoriju prava na kritici pravnog pozitivizma (osobito one njegove inačice koju je zagovarao engleski teoretičar prava H. L. A. Hart). Prema pravnom pozitivizmu, subjektivna prava i pravne obveze (ili, šire, pravne norme) su utemeljeni na društvenim činjenicama, skupu ljudskih radnji i stavova i vjerovanja nositelja pravne vlasti (*officials*).⁵ Neko subjektivno pravo postojeće je pravo u pravnome smislu zato što su određeni nositelji pravne vlasti, nadležni organi, u propisanom, mjerodavnom postupku odredili da to pravo, uz ispunjenje određenih uvjeta, pripada određenom razredu ili klasi osoba. S obzirom na to da se spomenute radnje izvršavaju na temelju pravila kojima se one utemeljuju kao pravne radnje, skup tih radnji nazivamo institucionalnom praksom (koja, primjerice, uključuje praksu zakonodavca, praksu sudova, praksu organa izvršne i upravne vlasti). Prema tome, može se reći da su subjektivna prava i pravne obveze, prema pravno pozitivističkom shvaćanju, utemeljeni (konstituirani) institucionalnom praksom i pravnim aktima (npr. ustav, zakon, uredba, pravilnik, precedent) kao proizvodima te prakse te da institucionalna praksa pruža tzv. utemeljujuće ili konstitutivno objašnjenje njihova postojanja.⁶

Nasuprot tome, prema interpretacijskoj teoriji prava, vrsti prirodno pravne teorije ili, bolje reći, nepozitivističke teorije prava, postojanje subjektivnih prava i pravnih obveza nemoguće je objasniti (isključivo) institucionalnom praksom. Institucionalna praksa ne može, uopće ili sama, neposredno odrediti pravni sadržaj. Osim institucionalne prakse, nužnu ulogu u utemeljujućem objašnjenju pravnog sadržaja (subjektivnih prava i pravnih obveza) imaju i određene moralne činjenice.⁷ Pri tome je važno istaknuti da se moralne činjenice kao odrednice pravnog sadržaja, prema interpretacijskoj teoriji prava, ne smatraju izvanpravnim čimbenicima, nego pripadajućima pravu kakvo ono jest,⁸ kao što pravu pripadaju i pravna pravila utemeljena institucionalnom praksom.

Prema N. Stavropoulosu, interpretacijsku teoriju prava općenito obilježuju četiri razlikovne tvrdnje. Prema prvoj tvrdnji, „objašnjenje prava i obveza u kojem određenu ulogu imaju i moralna načela i institucionalna praksa vrsta je *interpretacije*“.⁹ Pri tome se izraz „interpretacija“ upotrebljava u smislu „pripisivanja objektu određenog sadržaja koji se sastoji od ili odražava njegov normativni značaj ili utjecaj, ne pripisujući time sadržaj psihologiji djelatnika koji je proizveo objekt“. Riječ je o vrsti interpretacije (raširenoj u suvremenoj teoriji književnosti)¹⁰ koju se naziva *kreativnom (stvaralačkom)* ili *konstruktivnom (izgrađujućom)* interpretacijom, a koja, za razliku od konverzijske interpretacije, koja se oslanja na utvrđivanje autorove namjere i ono što je autor stvorio načelno smatra neodvojivim od

⁴ Interpretacijska (ili tumačenjska) teorija prava idejne korijene ima u filozofskoj hermeneutici, pod čijim se utjecajem od sredine 20. stoljeća razvijaju teorije pravne hermeneutike, primjerice, H. Coinga i E. Bettija, a u širem se smislu u interpretacijsku teoriju prava mogu uvrstiti i autori poput J. Essera, T. Viehwega, Ch. Perelmana, A. Aarnija i R. Alexyja. Vidi P. BARIŠIĆ, *In memoriam Ronald Myles Dworkin (1931.-2013.)*, *Filozofska istraživanja* 130 (2/2013), str. 347-348.

⁵ Prema isključivom pravnom pozitivizmu, subjektivna prava i pravne obveze utemeljeni su isključivo društvenim činjenicama, dok je, prema uključivom pozitivizmu, moguće da oni budu utemeljni i moralnim činjenicama, ali samo pod uvjetom da društvene činjenice dodijele moralnim činjenicama takvu ulogu. Vidi L. SOLUM, *Legal Theory Lexicon 065: The Nature of Law*, http://lsolum.typepad.com/legal_theory_lexicon/2008/05/legal-theory-lex.html (12. 03. 2016.).

⁶ STAVROPOULOS, op. cit. (bilj. 1), 1. pogl.

⁷ Ibid.

⁸ R. PRIMUS, *Limits of Interpretivism*, *Harvard Journal of Law & Public Policy*, 32 (1/2009), str. 162.

⁹ STAVROPOULOS, op. cit. (bilj. 1), 1. pogl.

¹⁰ O teorijama interpretacije književnih djela i njihovoj relevantnosti za pravo vidi K. GREENAWALT, *Legal Interpretation. Perspectives from Other Disciplines and Private Texts*, Oxford University Press, New York, 2010., str. 63-77.

samoga autora, rezultat autorova stvaranja tumači kao od njega odvojivo djelo.¹¹ Kada je riječ o subjektivnim pravima i pravnim obvezama, takva interpretacija nam omogućuje da „ispravno utvrdimo neke promjene u pravima i obvezama do kojih je došlo na temelju donošenja propisa, iako institucija koja je donijela propis nije uzela u obzir i prihvatila (...) takav utjecaj donošenja propisa“.¹² Druga je tvrdnja interpretacijske teorije prava da se takvom interpretacijom „utvrđuju neka moralna načela koja *opravdavaju* ... činjenicu da određeni doneseni propis ima dotični utjecaj“.¹³ Propis (ili šire, pravo kao takvo) ima određeni utjecaj zato što tako utvrđena moralna načela čine činjenicom da on ima takav utjecaj.¹⁴ Prema trećoj tvrdnji, opravdavajuća uloga moralnih načela je utemeljujuća ili temeljna, s obzirom na to da su moralna načela ta koja „u konačnici objašnjavaju kako to da institucionalna i druga ne-moralna razmatranja imaju ulogu odrednica prava i obveza“, iz čega proizlazi da moralno objašnjenje prethodi onome institucionalnom.¹⁵ Pri tome moralna načela objašnjavaju *zašto* neki aspekt institucionalne prakse utječe na neki pravni sadržaj, čime i određuju *kako* dotični aspekt institucionalne prakse utječe na taj pravni sadržaj.¹⁶ Konačno, četvrta se tvrdnja interpretacijske teorije prava odnosi na moralnu snagu subjektivnih prava i pravnih obveza. Naime, ako su prethodno izložene tvrdnje istinite, ako institucionalna praksa doista ima funkciju određivanja pravnog sadržaja samo zato što joj takvu ulogu pripisuju određena moralna načela, onda slijedi i da prava i obveze koji su rezultat institucionalne prakse, zbog svoga moralnog utemeljenja, imaju i izvornu moralnu snagu.¹⁷ Upravo je zbog ove posljednje tvrdnje moguće zaključiti da je interpretacijska teorija prava propisujuća, normativna teorija prava, u konačnici upućena na usmjeravanje ponašanja adresata, s obzirom na to do polazi od pretpostavke moralne opravdanosti prava i naše obveze pokoravanja takvom pravu, za razliku od analitičkih opisujućih teorija prava, usmjerenih isključivo na pojmovno razjašnjavanje našeg razumijevanja prava bez ulaženja u raspravu o eventualnom moralnom utemeljenju prava.¹⁸

S obzirom na to kako gledaju na ulogu institucionalne prakse i moralnih činjenica u utemeljujućem objašnjenju pravnoga sadržaja, možemo razlikovati dva smjera interpretacijske teorije prava. Prema tzv. *čistoj interpretacijskoj teoriji*, institucionalna praksa ne utemeljuje nijedan dio prava. Naime, „institucionalna praksa određuje sadržaj prava kako nalažu određene moralne činjenice i na temelju tih činjenica“.¹⁹ Prema tome, konačan sadržaj prava funkcija je isključivo morala. Potencijalna promjena u sklopu moralnih činjenica koje institucionalnoj praksi nalažu kako odrediti sadržaj prava implicira i vjerojatnu promjenu toga sadržaja. Prema tzv. *hibridnoj interpretacijskoj teoriji*, institucionalna praksa utemeljuje jedan dio prava, a moralne činjenice drugi, pri čemu je konačan sadržaj prava funkcija ova dva dijela,²⁰ što znači da promjena u sadržaju prava ovisi o mogućoj promjeni u institucionalnoj praksi i/ili sklopu moralnih činjenica koje opravdavaju tu praksu.

Glavni predstavnik tzv. hibridne inačice interpretacijske teorije prava je R. Dworkin, čija se shvaćanja utemeljenja subjektivnih prava i pravnih obveza, osobito ona koja je razvio u svojoj knjizi *Law's Empire* (1986.), i koja se nazivaju shvaćanjem *prava kao integriteta*,

¹¹ R. DWORKIN, *Law's Empire*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1986., str. 50.

¹² STAVROPOULOS, op. cit. (bilj. 1), 1. pogl.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Vidi N. SIMMONDS, *Central Issues in Jurisprudence: Justice, Law and Rights*, London, Sweet & Maxwell, 2002., str. 201.

¹⁹ STAVROPOULOS, op. cit. (bilj. 1), 1. pogl.

²⁰ Ibid.

podrobno izlažu u nastavku ovoga rada. U radu se ne izlaže druga inačica tzv. hibridne interpretacijske teorije, koju je Dworkin razvijao u svojim ranijim radovima (osobito knjizi *Taking Rights Seriously*, 1977.), a koja se svodi na shvaćanje prema kojem se pravo ne sastoji samo od pravnih pravila, nego i pravnih načela, koja svoju pravnu valjanost ne izvode iz društvenih činjenica, nego putem postupka (moralnog) rasuđivanja.²¹ Također, s obzirom na to da je temeljni cilj rada sustavno predstaviti osnovne postavke Dworkinove interpretacijske teorije prava, u radu se ne izlažu obilni kritički argumenti kojima je Dworkinova teorija bila (odnosno jest) izložena u pravnofilozofskoj literaturi.

2. Pojam konstruktivne interpretacije

Dworkin polazi od pretpostavke da je pravo argumentativna društvena praksa. Naime, ono što pravo doista dopušta ili zahtijeva od svojih adresata „ovisi o istinitosti određenih sudova koji smisao dobivaju samo praksom i u okviru prakse“, pri čemu se praksa uglavnom sastoji u davanju argumenata i kontraargumenata u pogledu tih sudova, to jest, raspravljanju o njihovoj istinitosti.²² Druga je Dworkinova pretpostavka da je pravna praksa „diskurzivna praksa koja djeluje u određenom društvenom i političkom kontekstu“, u kojem je moguće osporavanje ne samo rubnih dijelova prakse, nego i njezinih temeljnih pravila.²³ S obzirom na takvu argumentativnu narav same pravne prakse i njezinu nužnu uklopljenost u određeni društveni i politički kontekst, pojam prava primjer je interpretativnog pojma, pojma podložnog interpretiranju.

Bez ulaženja u pojedinosti, interpretativni je pojam onaj koji se oslanja na osporive premise, pri čemu se osporivom premisom smatra ona u pogledu čije važnosti postoji suglasje, ali i nesuglasje glede toga u čemu jest ta važnost,²⁴ a što onda iziskuje njegovu interpretaciju kako bi se utvrdilo što je doista (u zbilji) referencija dotičnog pojma. Prema Čalijevom prikazu Dworkinova shvaćanja, interpretativni pojam odražava sljedeće značajke: prvo, postojanje neke zajedničke prakse odgovarajuće skupine; drugo, odnošenje skupine prema pojmu kao interpretativnom, koje se očituje kroz njihovo neslaganje glede toga što njihova praksa doista zahtijeva; treće, pripisivanje dotičnoj praksi vrijednosti i svrhe od strane tumača prakse i oblikovanje stajališta o istinitosti pojedinih sudova o praksi u svjetlu tih vrijednosti i svrha; te četvrto, ograničenje tumača prakse pri razumijevanju svrhe prakse poviješću ili oblikom objekta prakse.²⁵ Prema tome, temelj utvrđenja istinitosti, primjerice pravnih sudova „ne može biti neutralni opis pravne prakse jer među njezinim tumačima postoje teorijska nesuglasja oko toga što ona zahtijeva“.²⁶ Stoga, da bi se utvrdilo što neka praksa doista zahtijeva, potrebno ju je prvo interpretirati. Interpretacija značenja prakse pretpostavka je zaključivanja glede toga što praksa od svojih sudionika traži.²⁷ Po tom obilježju vrijednosne obojenosti Dworkinova se teorija razlikuje od vrijednosno neutralnih, opisujućih teorija prava, poput onih J. Austina, H. Kelsena ili H. L. A. Harta.²⁸

²¹ O tom dijelu Dworkinove teorije vidi A. MARMOR, *The Philosophy of Law*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2011., str. 84-92.

²² DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 13. Vidi i POSTEMA, *Legal Philosophy in the Twentieth Century: The Common Law World*, Vol. 11 of the *Treaties of Legal Philosophy and General Jurisprudence* (ed. E. Pattaro), Springer, Dordrecht et al., 2011., str. 422-423.

²³ POSTEMA, op. cit. (bilj. 22), str. 423-424.

²⁴ B. ÇALI, *On Interpretivism and International Law*, *The European Journal of International Law*, 20 (3/2009), str. 807.

²⁵ *Ibid.*, str. 808.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ SIMMONDS, op. cit. (bilj. 18), p. 194.

²⁸ J. HARRIS, *Legal Philosophies*, Second Edition, Oxford University Press, New York, 1997., str. 190-191. O razlozima zbog kojih Dworkinova teorija prava (bilo u smislu teorije općeg pojma prava bilo u smislu teorije pravila priznanja bilo u smislu teorije presuđivanja) nije opisujuća, ali i razlozima zbog kojih je se ne može smatrati

Naime, za Dworkina je, u konačnici, glavna zadaća svake smislene teorije prava nije tek da opiše kakva praksa jest, nego da pokaže „kako država u ime prava može prema svojim građanima legitimno izvršavati prisilu“²⁹.

Najprikladnijim načinom utvrđivanja što određena društvena praksa, pa tako i pravo, zahtijeva, Dworkin smatra vrstu interpretacije koju naziva *konstruktivnom*. U svome djelu *Law's Empire* (1986.) Dworkin utvrđuje da je pravno rasuđivanje vježba u konstruktivnoj interpretaciji, da se naše pravo sastoji u najboljem opravdanju pravne prakse kao cjeline te u pričanju priče koja tu praksu čini najboljom mogućom.³⁰ Dworkinova teorija prava je interpretacijska u smislu što pravo promatra kao interpretativni projekt, tj. ono što je nužno interpretirati kako bi se spoznalo što to doista jest. Naime, za razliku od semantičkih teorija, koje, prema Dworkinu, smatraju da među pravnicima postoji suglasje glede kriterija pravosti (ili temelja prava), a društvene su činjenice dostatne da objasne što pravo jest, Dworkin promatra pravo kao društvenu praksu glede koje među pravnicima postoje nesuglasja o tome što utemeljuje pravo, što pravo čini pravom, tj. nesuglasja glede kriterija pravosti ili temelja prava (tzv. teorijska nesuglasja o pravu).³¹ S obzirom na to da je pravo za Dworkina društvena praksa glede koje postoje spomenuta nesuglasja, pa je onda i pojam te prakse interpretativni pojam, Dworkin smatra da je pravo nužno podvrgnuti konstruktivnoj interpretaciji.

Iako postoje različite vrste interpretacije ili tumačenja, interpretacija prava kao dije-la društvene prakse najbližija je interpretaciji umjetnosti jer obje vrste podrazumijevaju interpretaciju ljudskih tvorevina kao entiteta različitih od njih samih, a s obzirom na to da pokušavaju pronaći i entitetu pridati značenje koje odgovara njegovoj svrsi, a ne autorovoj namjeri, naziva ih se kreativnom vrstom interpretacije.³² Kreativna interpretacija je ujedno i konstruktivna jer joj je cilj „nametanje svrhe objektu ili praksi, kako bi ga se učinilo najboljim mogućim primjerkom vrste ili žanra koji se smatra onim kojemu dotični objekt ili praksa pripada“,³³ pri čemu nametnuta svrha mora biti takva da na najbolji način objasni i opravda interpretirani objekt ili praksu³⁴. Interpretirajući postojeću društvenu praksu ili neki njezin aspekt, sudionici te prakse nastoje joj nametnuti određenu shemu vrijednosti, ciljeva ili načela, izabirući pri tome onu od više međusobno konkurirajućih interpretacija koja je čini najvrednijom, tj. koja je prikazuje u najboljem mogućem svjetlu.³⁵ Teza prema kojoj će praksa biti prikazana u najboljem mogućem svjetlu ako je se prikaže kao najbolji primjerak vrste kojoj pripada objašnjava zašto je konstruktivna interpretacija „nužno vrednujući oblik rasuđivanja“. ³⁶ Svaka vrsta ima određene inherentne vrijednosti pa interpretiranu praksu ili objekt, nastojeći ga prikazati u najboljem svjetlu, prikazujemo kao primjerak koji na naj-

uspješnom propisujućom teorijom vidi A. MADRY, *Global Concepts, Local Rules, Practices of Adjudication and Ronald Dworkin's Law as Integrity*, *Law and Philosophy*, 24 (2005), str. 225 i dalje.

²⁹ E. DORKIN, *Debunking Integrity's „Equality Advantage“: The Absence of Coordination in Ronald Dworkin's Law's Empire*, *Iowa Law Review*, 83 (1998), str. 1071.

³⁰ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), vii.

³¹ Vidi *ibid.*, 1. pogl.

³² Te različite vrste interpretacija kreću se od svakodnevne interpretacije razgovora kao zvukova ili znakova i znanstvene interpretacije prikupljenih podataka, do interpretacije umjetnosti i društvenih praksi kao složenijih oblika. Vidi *ibid.*, str. 50. O razlozima zašto Dworkinova analogija između interpretacije književnosti i interpretacije prava u konačnici nije održiva vidi DORKIN, op. cit. (bilj. 29), str. 1096-1100.

³³ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 50. Osim u tom smislu, interpretacija koju Dworkin zagovara „konstruktivna“ je i u smislu što je pravna praksa kao predmet spoznaje „konstruirana“ umnim praksama njezinih tumača/sudionika, a nije otkrivena kao nešto što ima „posve zasebno postojanje“. Vidi SIMMONDS, op. cit. (bilj. 18), bilj. 8., str. 194.

³⁴ DORKIN, op. cit. (bilj. 29), str. 1091.

³⁵ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 52-53. O zahtjevu prikazivanja (pravne) prakse u „najboljem svjetlu“ i njegovoj ulozi kao kriterija istinitosti teorije prava (pravne prakse) vidi O. RABAN, *Dworkin's „Best Light“ Requirement and the Proper Methodology of Legal Theory*, *Oxford Journal of Legal Studies*, 23 (2/2003), str. 243-264.

³⁶ MARMOR, op. cit. (bilj. 21), str. 100.

bolji mogući način odražava spomenute inherentne vrijednosti vrste kojoj pripada. Dok će u slučaju književnog djela biti riječ o nastojanju da ono bude prikazano kao djelo koje na najbolji način odražava određene estetske vrijednosti, u slučaju pravne prakse bit će riječ o nastojanju da je se prikaže kao onu koja na najbolji način odražava određene moralne vrijednosti.³⁷ Ipak, pri tom prikazivanju prakse ili objekta najboljim primjerkom svoje vrste postoje i određena ograničenja. Temeljno ograničenje nalazi se u povijesti ili obliku prakse ili objekta podvrgnutog interpretaciji.³⁸ Nužno je da interpretacija u dostatnoj mjeri odgovara povijesti i obliku interpretirane prakse ili objekta.

3. Tri stadija interpretacije

Dworkin raščlanjuje konstruktivnu interpretaciju kao proces na tri stadija: predinterpretacijski, interpretacijski i postinterpretacijski stadij.

U predinterpretacijskom stadiju tumač utvrđuje pravila i standarde koji čine provizorni sadržaj prakse.³⁹ Spomenuti pravni sadržaj za Dworkina predstavlja tzv. neobrađene podatke, sadržaj pozitivnog prava (tekstove ustava, zakona, uredbi, pravilnika, prijašnjih sudskih odluka, itd.). Dakle, pozitivno pravo, kao predinterpretacijski materijal, osnovni je predmet konstruktivne interpretacije. On je objektivna datost predinterpretacijskog stadija i kao takva tumaču omogućuje da gotovo intuitivno, *prima facie* razlikuje pravo od ostalih srodnih praksi (poput običaja ili morala), pri čemu mu kao oslonac služe tzv. pravne paradigme, „opća mjesta, koja posve nesporno spadaju u okvir prava“ (npr. sudovanje, donošenje zakona, izvršavanje kazni, plaćanje poreza).⁴⁰ Pretpostavka interpretacijskog pothvata pojedinog tumača, smatra Dworkin, jest da i ostali tumači prakse barem ugrubo dijele uvjerenja glede toga što ulazi u taj predinterpretacijski materijal.⁴¹ Naime, kada u pogledu toga ne bi postojao barem minimum slaganja (tzv. uporište slaganja),⁴² svaka rasprava o tome što pravo jest bila bi besmislena, a i nemogućim bi bilo razvijati tzv. interpretacijski stav prema interpretiranoj praksi, jer zapravo ne bi bio poznat predmet interpretacije. Interpretacijski stav, prema Dworkinu, uključuje dvije stvari: prvo, pretpostavku da interpretirana praksa ima određenu vrijednost ili svrhu koju je moguće iskazati neovisno o opisu pravila interpretirane prakse, te drugo, pretpostavku da zahtjeve interpretirane prakse možemo razumjeti samo u svjetlu dotične vrijednosti ili svrhe.⁴³

U interpretacijskom stadiju tumač treba izgraditi interpretacijsku teoriju (ili teorije) prakse. Tumač se, prema Dworkinu, u ovome stadiju treba odlučiti za neko od mogućih općih opravdanja glavnih elemenata prakse (naime, onoga što čini predinterpretacijski materijal) utvrđenih u predinterpretacijskom stadiju, koje se sastoji u davanju razloga zbog kojega je takvu praksu vrijedno slijediti.⁴⁴ Naime, predinterpretacijski materijal sam po sebi nije ono

³⁷ SIMMONDS, op. cit. (bilj. 18), str. 194.

³⁸ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 52.

³⁹ Ibid., str. 65-66.

⁴⁰ A. NOVAK, Alkimija prava: Ronald Dworkin in sodnikovo ustvarjanje pravičnosti, u: Ronald Dworkin: Izbrane razprave, GV Založba, Ljubljana, 2011., str. 52-53. Slaganje sudionika-tumača prakse glede tzv. pravnih paradigmi ne znači da se sudionici slažu oko nekog općeg *kriterija* pravnosti (poput Hartova pravila priznanja). Vidi SIMMONDS, op. cit. (bilj. 18), str. 197.

⁴¹ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 67.

⁴² Usp. J. J. MORESO, The Untouchables of Law, http://www.academia.edu/14336775/The_Untouchables_of_Law (12. 03. 2016.), str. 5-6, koji smatra da ni pretpostavka o tzv. uporištu slaganja (fulcrum of agreement) nije dostatna za poduzimanje interpretacijskog pothvata o kojem govori R. Dworkin. Prema Moresu, naime, moramo priznati postojanje tzv. nedodirljivih dijelova prava (untouchables of law), skupa pravila čije utvrđivanje ne može ovisiti o moralnoj argumentaciji.

⁴³ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 47.

⁴⁴ Ibid., str. 66.

što praksa jest. Da bismo utvrdili što ona jest, tumač treba pružiti razloge koji opravdavaju takvu praksu. Pružanje razloga koji opravdavaju praksu, čime se praksi pripisuje neko značenje, dio je interpretacije datog predinterpretacijskog materijala pa je i utvrđivanje obilježja interpretirane prakse zapravo interpretacijski problem, a ne nešto (posve) zadano onime kako nam se praksa prikazuje na prvi pogled (u obliku predinterpretacijskog materijala).⁴⁵ Spomenuto opravdanje glavnih elemenata prakse, prema Dworkinu, treba odgovarati praksi barem u onoj mjeri u kojoj tumač sebe i dalje može razumjeti kao tumača, a ne nekoga tko stvara potpuno novu praksu.⁴⁶ S obzirom na to da je interpretacija, po definiciji, uvijek interpretacija *nečega*, ona „ne smije biti u očitoj suprotnosti sa svojim predmetom“.⁴⁷ Time Dworkin postavlja prvo ograničenje interpretaciji: odgovaranje institucionalnoj povijesti, tj. ukupnosti pozitivnog prava (kriterij odgovaranja; eng. *criterion of fit*). Kroz to se ograničenje, već zbog formalnih razloga, barem dio mogućih interpretacija u ovome stadiju može odbaciti kao neodgovarajuće. I ovdje je, zbog istih razloga koji su navedeni za prethodni stadij, nužno da među tumačima barem ne postoji preveliko odstupanje glede toga koliko predloženo opravdanje mora odgovarati praksi kako se tumačenje ne bi pretvorilo u izmišljanje nove prakse.⁴⁸ Međutim, i uz odbacivanje dijela mogućih interpretacija, preostaju one interpretacije koje u potrebnom stupnju odgovaraju institucionalnoj povijesti prakse. Prema Dworkinu, tumač je sada vezan i drugim, sadržajnim ograničenjem: treba izabrati onu interpretaciju koja praksu prikazuje u najboljem svjetlu, što je moguće boljom. Onu, naime, koja pruža moralno najuvjerljivije opće opravdanje glavnih elemenata prakse (kriterij opravdanja; eng. *criterion of justification*).⁴⁹ Kada je riječ o pravu, tumač, kaže Dworkin, treba odabrati onu interpretaciju koja ukupnost prakse prava prikazuje „u boljem svjetlu s gledišta političkog morala“, supstancijalne pravednosti, pri čemu nužno mora upotrijebiti „svoja moralna i politička uvjerenja“.⁵⁰ S obzirom na to da se identificirani predinterpretacijski materijal, prema Dworkinu, uglavnom svodi na pitanje pod kojim je uvjetima dopuštena uporaba državne prisile, jer je u prirodi prava da tvrdi da opravdava uporabu državne prisile,⁵¹ prikazivanje te prakse u najboljem svjetlu znači „pružanje argumenata koji će takvu prisilu pokazati opravdanom“.⁵² Može se reći da navedena dva kriterija služe dvama ciljevima – odgovaranje institucionalnoj povijesti prava pruža politički legitimitet, a najbolje moralno opravdanje omogućava pravu da se mijenja – koji, u konačnici, zajedno opravdavaju uporabu državne prisile prema građanima.⁵³

U posljednjem, postinterpretacijskom ili reformskom stadiju, tumač prilagođava svoje shvaćanje onoga što praksa „doista“ zahtijeva tako da ono što bolje služi općem opravdanju koje je prihvatio u interpretacijskom stadiju.⁵⁴ U ovome stadiju tumač zapravo nanovo razmatra, ali sada u svjetlu utvrđene svrhe prakse, predinterpretacijski materijal, tj. ono što je kao praksu utvrdio *prima facie*, putem tzv. paradigmatičkih primjera. Tumač se, dakle, „vraća konkretnoj praksi, formulirajući implikacije svoje teorije za sudionike“.⁵⁵ Moguće je, naime, da utvrđena svrha i odabrana interpretacija koja praksu u cjelini pokazuje u najboljem svjetlu, neće pružiti smisleno objašnjenje nekih pojedinačnih aspekata prakse, pa će

⁴⁵ Usp. *ibid.*, str. 91.

⁴⁶ *Ibid.*, str. 66.

⁴⁷ NOVAK, op. cit. (bilj. 40), str. 54.

⁴⁸ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 67.

⁴⁹ Usp. NOVAK, op. cit. (bilj. 40), str. 54.

⁵⁰ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 256.

⁵¹ POSTEMA, op. cit. (bilj. 22), str. 403.

⁵² HARRIS, op. cit. (bilj. 28), str. 191.

⁵³ Usp. DORKIN, op. cit. (bilj. 29), str. 1071-1072.

⁵⁴ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 66.

⁵⁵ POSTEMA, op. cit. (bilj. 22), str. 430.

se ti aspekti prakse sa stajališta odabrane interpretacije smatrati pogreškom, kao i da će ukazati na to da bi neki aspekti prakse koji nisu zatečeni u predinterpretacijskom materijalu trebali postojati. Dakle, postinterpretacijski stadij omogućit će tumaču da ukloni određene elemente prakse, kao i da utvrdi postojanje „novih“ elemenata prakse, zahtijevanih svrhom utvrđenom u interpretacijskom stadiju. Na taj način tumač, u svjetlu izmijenjenog shvaćanja prakse, zapravo nanovo definira dotičnu praksu.⁵⁶

4. Pravo kao integritet

Objašnjenje prava kao interpretativnog pojma Dworkin pruža kroz teoriju *prava kao integriteta*, kritički je uspoređujući s dva „suparnička“ shvaćanja prava, koja, prema Dworkinovima riječima, točno ne odražavaju postojeće „škole“ mišljenja, nego su zamišljena kao apstraktni (interpretacijski) modeli: pravni konvencionalizam (u kojemu zapravo možemo prepoznati Dworkinovo shvaćanje pravnog pozitivizma kao interpretacijske teorije) i pravni pragmatizam (u kojemu se zapravo prepoznaje Dworkinovo shvaćanje američkog pravnog realizma i ekonomske analize prava kao interpretacijskih teorija).⁵⁷

Navedena shvaćanja Dworkin uspoređuje osobito s obzirom na njihov mogući odgovor na pitanje kako subjektivna prava i pravne odgovornosti proizlaze iz prijašnjih političkih odluka (npr. zakonodavnih), tj. kakvo je njihovo stajalište glede kvalitete dosljednosti koja treba postojati između priznatih prava i odgovornosti i institucionalne povijesti. Prema Dworkinu, upravo o tome odgovoru ovisi koja će to konkretna prava i odgovornosti biti priznata kao postojeća prava i odgovornosti, tj. što će u konačnici biti ili jest sadržaj prava.⁵⁸

Pravni konvencionalizam, smatra Dworkin, polazi od vrlo usko shvaćenog pojma dosljednosti: „pravo ili odgovornost proizlazi iz prijašnjih političkih odluka samo ako se ono/ona u njima nalazi izrijeком ili ako ga/je se može učiniti izričitim/om putem metoda ili tehnika konvencionalno prihvaćenih od pravne profesije kao cjeline“.⁵⁹ Dakle, prema pravnom konvencionalizmu, sadržaj prava isključivo je određen (razmjerno nesporno spoznatljivom) institucionalnom poviješću. Međutim, shvaćanje prava koje pruža pravni konvencionalizam često ne odgovara društvenim činjenicama (često ne postoje društvene činjenice koje jasno razgraničuju doseg prava pa postoji stalna mogućnost teorijskih nesuglasja o pravu), a često je i moralno neprihvatljivo (jer ne pruža neki pravedan razlog za lišavanje ljudi njihovih sloboda).⁶⁰ S druge strane, prema pravnom pragmatizmu, s obzirom na to da je riječ o skeptičnom shvaćanju prava, suci prijašnje odluke i eventualnu dosljednost s njima ne uzimaju kao nešto što je samo po sebi vrijedno i što bi samo po sebi trebalo biti mjerilo njihovih budućih odluka.⁶¹ Primarno mjerilo za suce, prema tom je shvaćanju, ono što je najbolje za budućnost zajednice, što je najprimjerenije i najpoštenije.⁶² Dakle, prema pravnom pragmatizmu, sadržaj prava nije određen institucionalnom poviješću, nego idealom najboljega za zajednicu. Iz toga proizlazi da, prema pravnom pragmatizmu, nitko zapravo nema „već postojeća“ prava, postojeća sukladno onome što je, primjerice, rekao zakonodavac, tj. da se prava pojedincima priznaju od slučaja do slučaja, već prema tome što služi

⁵⁶ NOVAK, op. cit. (bilj. 40), str. 58.

⁵⁷ Ibid., str. 59. O Dworkinovom pretvaranju dviju suparničkih teorija u tipove interpretacijskih teorija, a u cilju usporedbe s vlastitom interpretacijskom teorijom prava, vidi SIMMONDS, op. cit. (bilj. 18), str. 210 i dalje i K. KRESS, *The Interpretive Turn, Ethics*, 97 (4/1987).

⁵⁸ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 94.

⁵⁹ Ibid., str. 95.

⁶⁰ HARRIS, op. cit. (bilj. 28), str. 191.

⁶¹ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 95.

⁶² NOVAK, op. cit. (bilj. 40), str. 60.

ostvarivanju poštenijeg, pravednijeg i sretnijeg društva.⁶³ Takvo je shvaćanje prava, prema Dworkinu, neodgovarajuće jer ne poštuje kriterij odgovaranja institucionalnoj povijesti, a za posljedicu ima pogrešno prikazivanje sudaca kao osoba koje se pri priznavanju prava pojedinaca samo pretvaraju da priznaju već postojeća prava.⁶⁴

Treće shvaćanje, shvaćanje prava kao integriteta, Dworkinova je vlastita (interpretacijska) teorija prava, koju smješta između pravnog konvencionalizma i pravnog pragmatizma. Kako kaže A. Novak, shvaćanje prava kao integriteta moguće je prikazati i kao „traženje srednjeg puta između krutosti konvencionalizma i anarhičnosti pragmatizma“.⁶⁵ Pravo kao integritet shvaćanje je prava koje integritet kao osebujan i važan, sam po sebi vrijedan (inherentan, intrinzičan)⁶⁶ politički ideal pridružuje trima poznatim i općeprihvaćenim idealima: pravednosti (*justice*), poštenja (*fairness*) i zakonitog postupka (*procedural due process*),⁶⁷ s obzirom na to da navedeni ideali često *prima facie* opravdavaju određenu pravnu odluku, premda takvo opravdanje u konačnici smatramo neispravnim⁶⁸. A tada, prema Dworkinu, ključnu ulogu ima vrijednost integriteta (koja u sebi zapravo uključuje amalgam temeljnih vrijednosti liberalnog društva i vladavine prava)⁶⁹. Vrijednost integriteta, kako kaže Dworkin, „zahtijeva od vlasti da govori jednim glasom, da djeluje na načelan i unutarnje skladan (koherentan) način prema svim svojim građanima, da supstancijalne standarde pravednosti ili poštenja koje koristi samo za neke primijeni na sve“.⁷⁰ Jer samo na taj način, to jest, ako se poštuje vrijednost integriteta, može biti opravdana državna prisila, čiji su uvjeti izvršenja utvrđeni pozitivnim pravom.⁷¹ Naime, postupajući prema svim svojim građanima na jednak način, bivajući privržen dosljednoj primjeni svoji normi, pravni poredak skup svojih građana čini posebnim oblikom (‘istinske’) zajednice, a iz tog svog utemeljujućeg statusa u pogledu zajednice pravo crpi legitimnu moć da svoje građane obavezuje, i u slučaju nepokoravanja nad njima (moralno opravdano) izvršava prisilu.⁷²

Zahtjev za načelnošću prava očituje se u pretpostavci podprtosti izrijeком formuliranih (pozitivnih) pravnih pravila određenim (pravnim) načelima. Ta načela, iako redovito prešutna, takoreći, utemeljuju i opravdavaju izričita pravna pravila,⁷³ te tako čine stupove određenog sustava pozitivnog prava. Zahtjev za unutarnjom skladnošću prava očituje se u obvezanosti nadležnih organa (osobito sudskih) ne samo izrijeком formuliranom institucionalnom povijesti (izričitim pravnim pravilima), nego i prethodno spomenutim prešutnim načelima koja tu povijest utemeljuju.⁷⁴ Na taj način krajnji rezultat, npr. sudske odluke, ne predstavlja isključivo mehaničku dosljednost s institucionalnom poviješću, nego promiče i osnažuje ukupnu unutarnju skladnost te institucionalne povijesti, nadograđivane svakom novom odlukom pravnog sustava. Upravo zbog zahtjeva za unutarnjom skladnošću ukupnog prava, primjerice, sudac će odstupiti od mehaničke dosljednosti s prijašnjim

⁶³ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 152.

⁶⁴ HARRIS, op. cit. (bilj. 28), str. 191.

⁶⁵ NOVAK, op. cit. (bilj. 40), str. 60.

⁶⁶ J. CROWE, Dworkin on the Value of Integrity, *Deakin Law Review*, 12 (1/2007), str. 168-172.

⁶⁷ J. STICK, Literary Imperialism: Assessing the Results of Dworkin's Interpretive Turn in Law's Empire, *UCLA Law Review*, 34 (1986), str. 419-420. O značenjima koja Dworkin pridaje idealima pravednosti, poštenja i zakonitog postupka vidi HARRIS, op. cit. (bilj. 28), str. 198-199.

⁶⁸ SIMMONDS, op. cit. (bilj. 18), str. 215-216.

⁶⁹ R. WACKS, *Understanding Jurisprudence: An Introduction to Legal Theory*, Oxford University Press, New York, 2005., str. 133.

⁷⁰ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 165.

⁷¹ HARRIS, op. cit. (bilj. 28), str. 192.

⁷² SIMMONDS, op. cit. (bilj. 18), str. 215, WACKS, op. cit. (bilj. 69), str. 134 i DORKIN, op. cit. (bilj. 29), str. 1072.

⁷³ NOVAK, op. cit. (bilj. 40), str. 66.

⁷⁴ *Ibid.*, str. 67.

odlukama kako bi njegova odluka u novom slučaju bolje odražavala jednoglasnost prava u iskazivanju unutarnje skladne sheme pravednosti i poštenja.⁷⁵

Praktične zahtjeve integriteta moguće je, prema Dworkinu, razlučiti na sljedeći način. Prema načelu integriteta u zakonodavstvu, od zakonodavaca se zahtijeva da pravo održe načelno unutarnje (moralno) skladnim, čime im se postavljaju granice pri mijenjaju postojećeg i donošenju novog prava.⁷⁶ Prema načelu integriteta u presuđivanju, od sudaca se zahtijeva da na pravo, koliko god je to moguće, gledaju i da ga provode kao načelno unutarnje (moralno) skladno⁷⁷ te da „prava i obveze utvrđuju, koliko god je to moguće, pod pretpostavkom da su proizvodi istoga autora – personificirane zajednice – koji izražava unutarnje skladno shvaćanje pravednosti i poštenja“.⁷⁸ Svaka sudska odluka mora nastojati biti najbolji mogući nastavak pravne prakse u cjelini i na taj je način prikazati u najboljem mogućem svjetlu. Iako se možda na prvi pogled čini konzervativnim, Dworkin tvrdi da je načelo integriteta zapravo vrlo dinamičan standard jer potiče suca da bude domišljat pri traženju unutarnje skladnosti s načelima koja utemeljuju postojeće pravo.⁷⁹ U svakom slučaju, i unatoč takvim zahtjevima, shvaćanje prava kao integriteta ne odbacuje važnost institucionalne povijesti.⁸⁰ Dapače, utemeljenost novih normi na već postojećoj institucionalnoj praksi, što osigurava dosljednost između priznatih prava i obveza i institucionalne povijesti, jedan je od bitnih zahtjeva integriteta. Međutim, ono što načelo integriteta dodatno nalaže jest prilagođavanje te dosljednosti zahtjevima načelnosti i unutarnje skladnosti cjelokupnog pravnog sustava.

Što se tiče pitanja kako subjektivna prava i pravne odgovornosti proizlaze iz prijašnjih političkih odluka, tj. kakvo je njihovo stajalište glede kvalitete dosljednosti koja treba postojati između priznatih prava i odgovornosti i institucionalne povijesti, shvaćanje prava kao integriteta daje sljedeći odgovor. Kao i sa stajališta pravnog konvencionalizma, subjektivna prava i pravne odgovornosti proizlaze iz prijašnjih političkih odluka. Međutim, za razliku od pravnog konvencionalizma, prema ovom shvaćanju, prava i odgovornosti ne proizlaze iz prijašnjih odluka samo kada se u njima nalaze izriječom, nego „i kada proizlaze iz načela osobnog i političkog morala koja izričite odluke pretpostavljaju na temelju opravdanja“.⁸¹ Prema tome, postojeća subjektivna prava sva su ona prava koja su „pod pokroviteljstvom načela koja pružaju najbolje opravdanje pravne prakse kao cjeline“.⁸² Dosljednost u odnosu na prijašnje odluke (institucionalnu povijest), kaže Stick, zamijenjena je tako načelima političkog morala.⁸³ Institucionalna povijest kao ukupnost postojećih pravnih materijala prema Dworkinu je važna, ali samo na točno određen način.⁸⁴ Integritet, kaže Dworkin, „ne zahtijeva dosljednost u načelima tijekom svih povijesnih stadija prava neke zajednice“, niti „zahtijeva da suci pokušaju razumjeti pravo koje primjenjuju kao načelan nastavak napuštenog prava prethodnoga stoljeća ili čak prethodne generacije“.⁸⁵ On zahtijeva horizontalnu dosljednost načela „dijelom raspona pravnih standarda koje zajednica trenutačno provodi“ te ustraje na tome da pravo u obliku institucionalne povijesti

⁷⁵ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 219.

⁷⁶ Ibid., str. 167, 176 i 217.

⁷⁷ Ibid., str. 167 i 176.

⁷⁸ Ibid., str. 225.

⁷⁹ Ibid., str. 220.

⁸⁰ M. SLÁDEČEK, Politička zajednica. Konceptcija političke zajednice u liberalno-komunitarnom sporu, Institut za filozofiju i društvenu teoriju i I. P. „Filip Višnjić“, Beograd, 2008., str. 85-86.

⁸¹ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 96.

⁸² Ibid., str. 152.

⁸³ STICK, op. cit. (bilj. 67), str. 402.

⁸⁴ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 227.

⁸⁵ Ibid.

(prijašnjih skupnih odluka) „obuhvaća ne samo uzak izričit sadržaj tih odluka, nego, šire, i shemu načela potrebnih za njihovo opravdanje“.⁸⁶ Taj skup načela, prema Dworkinu, mora opravdavati ne samo postojanje, nego i sadržaj prijašnjih odluka.⁸⁷ Na taj način, pravo kao integritet kreće od sadašnjosti, a ono što je bilo slijedi „samo u onoj mjeri i na način koji nalaže trenutni fokus“, tvrdeći da se „postojeću praksu može organizirati i opravdati na temelju načela dovoljno atraktivnih da osiguraju dostojnu budućnost“.⁸⁸

Dakle, prema shvaćanju prava kao integriteta, proizlazi da iskazi o pravu nisu ni „činičnja izvješća“ o onome što stoji u normativnim tekstovima (što bi ti iskazi bili prema pravnom konvencionalizmu), a ni „instrumentalni programi“ onoga što bi bilo najbolje za budućnost zajednice (što bi ti iskazi bili prema pravnom pragmatizmu).⁸⁹ Dworkinovo shvaćanje prava kao integriteta ustraje na tome da su pravne odluke interpretacijski sudovi i stoga kombinacije prošlih i budućih elemenata, da one interpretiraju postojeću pravnu praksu promatranu kao razotkrivajuću političku priču.⁹⁰ Stoga shvaćanje prava kao integriteta odbija dati odgovor na pitanje otkrivaju li suci pravo ili ga stvaraju: pravno je rasuđivanje moguće razumjeti „samo uviđajući smisao u kojem rade oboje i nijedno.“⁹¹

Vraćajući se na pitanje o temeljima prava, prema ovom shvaćanju, sudovi o pravu su istiniti ako „proizlaze iz načela pravednosti, poštenja i zakonitog postupka koja pružaju najbolju konstruktivnu interpretaciju pravne prakse zajednice“.⁹² Dakle, njihova istinitost nije određena postojanjem suglasja u pogledu kriterija valjanosti (i identifikacije) normi i ispunjavanjem nekog normativno neutralnog testa valjanosti, nego pripadanjem najboljoj (konstruktivnoj) interpretaciji pravne prakse.⁹³ Cilj je interpretacijske teorije prava pružiti odgovarajuće objašnjenje temelja navedenih sudova, koje čine razlozi (argumenti) koji se na valjan način koriste kako bi se dokazala njihova istinitost.⁹⁴ S obzirom na to da je pravo argumentativna praksa, teorija prava mora objasniti temelje njezine argumentativne strukture.⁹⁵ Taj zadatak, prema Dworkinu, na odgovarajući način može izvršiti samo interpretacijska teorija prava.⁹⁶

5. Usporedba prava s lančanim romanom

Dworkin promatra pravo kao cjelinu uspoređujući ga s lančanim (stupnjevitim) romanom u čijem stvaranju autori sudjeluju serijski, pišući priču u nastavcima. Lančani roman stvara grupa autora od kojih svaki sljedeći autor mora pročitati priču od početka do dijela koji on piše, interpretirajući već napisana poglavlja, te im zatim dodati novo, tako da cjelokupno djelo, uključujući već napisana i buduća poglavlja koja slijede njegovo, bude izgrađeno kao da je djelo jednog autora i najbolje moguće.⁹⁷ Kako bi se to postiglo, svaki od autora treba stvoriti niz (vrijednosnih) sudova, uvjerenja, stavova i radnih hipoteza o onome što je napisano do njegova dijela romana (sudova o likovima, temi, zapletu, poanti, itd.), pri

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid., str. 227-228.

⁸⁹ Ibid., str. 225.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

⁹³ POSTEMA, op. cit. (bilj. 22), str. 448.

⁹⁴ Ibid., str. 438.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 229.

tome, naravno, odabirući onu interpretaciju koja odgovara interpretiranom tekstu.⁹⁸ Stvorili autor više mogućih interpretacija koje odgovaraju tekstu, morat će se odlučiti za onu koja interpretirani tekst, uzevši sve u obzir, čini najboljim.⁹⁹

Kad je riječ o pravu, lančani roman predstavlja ukupnost prava, pravo koje nalazimo u ustavu, zakonima, uredbama, pravilnicima, sudskim odlukama. Naravno, ovaj pravni 'roman' nema kraja, on se svakodnevno dopisuje, dostvaruje. Svaki od navedenih pravnih akata ima svoga autora. To su ustavotvorci, zakonodavci, uredbodavci, suci itd. Svi su oni, prema Dworkinu, autori dijelova ukupnog prava, ali dijelova koji trebaju činiti jedinstvenu cjelinu. Stoga ih se i promatra kao autore koji nastavljaju pravnu priču ispričanu do trenutka kada svaki pojedini od njih ne preuzme ulogu 'pisca' (normotvorca) novog pravnog 'poglavlja' (u smislu nekog novog zakona, uredbeske ili sudske presude).

Dworkinova teorija posebno se usredotočuje na ulogu suca kao autora pravnoga 'romana'. Prema shvaćanju prava kao integriteta, suci bi sami sebe trebali promatrati kao autore u lančanom romanu ukupnog prava.¹⁰⁰ Kao i autor u lančanom romanu, tako i sudac prilikom donošenja svojih odluka doprinosi onome što već kao pravo postoji, tj. onom već ispričanom dijelu prava, kojemu dodaje svoje poglavlje (novu sudsku odluku) tako da ono bude dio ukupnog prava, koji će opet, uzevši u obzir i sve prijašnje pravne odluke, pri donošenju novih odluka interpretirati budući suci. Pri nastavljanju pravne 'priče' ili dostvaranju prava, sudac se, prema Dworkinu, služi konstruktivnom interpretacijom. Ispričani dio prava koji sudac nastavlja, predstavlja za suca tzv. predinterpretacijski materijal.

Naravno, unatoč tome što sudac samostalno piše nastavak dotad ispričanog prava, on ne može napisati bilo što jer nije vezan samo svojim vlastitim razumijevanjem predinterpretacijskog materijala (institucionalne povijesti). Njegova interpretacija institucionalne povijesti ne smije biti u očitoj suprotnosti s tom istom institucionalnom poviješću, tj. dotadašnjom ukupnosti pozitivnog prava. Ona joj mora odgovarati. Ako sudac na temelju interpretiranja iznjedri više konkurirajućih, institucionalnoj povijesti jednako odgovarajućih interpretacija, treba odabrati onu od njih koja dotadašnje pravo prikazuje u najboljem svjetlu. Dakako, za razliku od autora poglavlja lančanog romana, koji će prvenstveno posegnuti za onom interpretacijom koja već napisanom tekstu pruža najuvjerljivije estetsko opravdanje, sudac će posegnuti za interpretacijom koja već postojećem pravu pruža najuvjerljivije moralno opravdanje, tj. koja je najbolja s gledišta političkog morala (osobito vrijednosti pravednosti i poštenja).¹⁰¹ Sučeva konačna odluka, njegov postinterpretacijski sud, „mora biti izvedena iz interpretacije koja na najbolji mogući način odgovara i opravdava“¹⁰² dotad ispisano pozitivno pravo i koja ukupno pozitivno pravo (uključujući odluku koju je donio) predstavlja kao unutarnje moralno skladno i kao proizvod jednoga autora, čime se čuva i održava integritet prava.

⁹⁸ Ibid., str. 230.

⁹⁹ Ibid., str. 231.

¹⁰⁰ Ibid., str. 238-239. Usporedba sudaca s autorima lančanog romana nije neposredno analogna našoj pravnoj praksi s obzirom na to da se kontinentalni pravni sustavi temelje na zakonima i ostalim općim pravnim aktima, a ranije sudske odluke u puno su manjoj mjeri (i mnogo posrednije) konstitutivan dio pozitivnog prava. Za razliku od toga, u američkom su precedentnom sustavu donesene sudske odluke (uz uvjet ispunjenja određenih pretpostavki) neposredno obvezujuće za suce prilikom rješavanja budućih sporova i predstavljaju opće pravne norme. Međutim, smatra se da ta razlika ne utječe na važnost Dworkinova shvaćanja da je pravo dokučivo isključivo putem konstruktivne interpretacije. Vidi R. SVETLIĆ, (Post)modernost Dworkinove filozofije prava, *Filozofski istraživanja*, 24 (2/2004), str. 411.

¹⁰¹ DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 239.

¹⁰² Ibid.

6. Sudac Herkules i proces konstruktivne interpretacije zakona

Da bi izložio složenu strukturu procesa presuđivanja i pravne interpretacije, Dworkin je stvorio lik suca Herkulesa. Suca Herkulesa Dworkin uvodi već u svom djelu *Taking Rights Seriously*, nastojeći, nasuprot tezi pravnog pozitivizma o sudačkoj diskreciji (osobito tezi H. L. A. Harta), prikazati kako sudac rješava tzv. teške slučajeve, tj. slučajeve u kojima postojeća pravila ne naznačuju jasno rješenje spora u pitanju ili, mogli bismo reći, slučajeve u kojima postoji tzv. pravna praznina.¹⁰³ Suca Herkulesa Dworkin zamišlja kao „pravnika nadljudskih vještina, učenosti, strpljenja i sposobnosti“, koji kao polazište svoje djelatnosti prihvaća da pravna pravila njegova pravnog sustava (načelno) djeluju u smjeru stvaranja i dokidanja subjektivnih prava i pravnih obveza te da suci imaju opću obvezu slijediti presedane.¹⁰⁴ Međutim, presuđujući u tzv. teškim slučajevima, sudac Herkules se služi i pravnim načelima (koja smatra „pravnima“ zbog njihova moralnog i političkog sadržaja), ali u svakom takvom slučaju izgrađuje i vlastitu političku teoriju institucionalne povijesti svoga sustava (ustava, zakona, ranijih presuda) koja na najbolji način opravdava područje prava kojemu pripada spor u kojemu sudi, a iz koje onda proizlazi i jedinstvena ispravna odluka u dotičnom slučaju (tzv. teza o jednom ispravnom odgovoru i holističkom pristupu pravu i presuđivanju).¹⁰⁵ U djelu *Law's Empire*, koje je i glavni predmet ovoga rada, Dworkin dograđuje lik suca Herkulesa, proširujući njegov osebujan pristup presuđivanju na sve vrste slučajeva, ma kako teški ili laki bili, te ga opisuje kao suca koji prihvaća shvaćanje prava kao integriteta, a u čiju djelatnost spada niz intelektualnih radnji koje zajedno predstavljaju ono što Dworkin naziva tzv. konstruktivnom interpretacijom.¹⁰⁶ U ovome poglavlju ograničit ćemo se samo na prikaz Herkulesova pristupa presuđivanju na temelju zakona (ostavljajući ovdje po strani neke specifičnosti pristupa presuđivanju na temelju presedana i ustava)¹⁰⁷.

Presuđujući u nekom konkretnom sporu, sudac Herkules, u skladu s Dworkinovom usporedbom prava s lančanim romanom, kao polazište svoga rasuđivanja uzima ono što su dotad proizvele normotvorne institucije njegova pravnog sustava (parlament, izvršni organi, sudovi) kao njemu prethodeći autori „lančanog romana“ prava. Odluke normotvornih institucija (to jest tekstove ustava, zakona, podzakonskih akata, presedana) Herkules identifikira kao tzv. predinterpretacijski materijal. Riječ je, dakle, o prvom stadiju konstruktivne interpretacije – tzv. predinterpretacijskom stadiju.

Međutim, i sam sudac Herkules (su)autor je toga „romana“, iako s različitim vlastima i odgovornostima u odnosu na, primjerice, zakonodavca, i stoga djeluje u smjeru nastavljanja i razvijanja dotad stvorenog prava, nastojeći svoj dio napisati kao njegov najbolji mogući nastavak.¹⁰⁸ Da bi napisao svoj nastavak, sudac mora utvrditi koje je točno značenje onoga što je dotad napisano i koja svrha leži u podlozi dotadašnje institucionalne povijesti. Utvrđivanje značenja i svrhe sudac će izvršiti pomoću interpretacije. Dakako, u ovom je stadiju, koji Dworkin naziva interpretacijskim stadijem procesa konstruktivne interpretacije, moguće iznjedrati različite interpretacije dotadašnje institucionalne povijesti (primjena kriterija odgovaranja), koje pak mogu rezultirati različitim prihvatljivim pravilima na temelju kojih bi sudac mogao presuditi u podastrtom mu slučaju. Ipak, kako bi nastava-

¹⁰³ Vidi R. DWORKIN, *Taking Rights Seriously*, Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts), 1999., str. 82-130.

¹⁰⁴ *Ibid.*, str. 105-106.

¹⁰⁵ Vidi HARRIS, *op. cit.* (bilj. 28), str. 189-190.

¹⁰⁶ Vidi *ibid.*, str. 190.

¹⁰⁷ Vidi DWORKIN, *op. cit.* (bilj. 11), 8. pogl. (za presuđivanje na temelju presedana) i 10. pogl. (za presuđivanje na temelju ustava).

¹⁰⁸ Vidi *ibid.*, str. 313.

vak pravne priče bio najbolji mogući nastavak, zadatak je suca Herkulesa da utvrdi koja od interpretacija koje odgovaraju dotad stvorenom pravu pokazuje to pravo u najboljem mogućem svjetlu, tj., prema Dworkinu, kao najbolji primjerak vrste „pravo“ (primjena kriterija opravdanja).

U tu svrhu sudac Herkules, naravno, uzima u obzir i tzv. namjeru (volju) prethodnih normotvoraca. Međutim, s obzirom na to da je, prema Dworkinu, tzv. namjera (volja) zakonodavca problematična teorijska konstrukcija (jer, primjerice, bez odgovora ostavlja pitanja poput onih tko je stvarni zakonodavac, kako otkriti „pravu“ namjeru, kako različite pojedinačne namjere objediniti u jedinstvenu institucionalnu, kolektivnu namjeru, itd.),¹⁰⁹ zaključci suca pri presuđivanju ne mogu se svesti na iskaze o takvoj namjeri u tradicionalnom smislu, tj. na iskaze o donesenim pravnim aktima kao dokazima o tobožnjem mentalnom stanju njihovih tvoraca. „Namjeru“ ili svrhu zakona sudac Herkules promatra kao posljedicu vrijednosti integriteta prava, „zauzimanja interpretacijskog stava prema političkim događajima koji uključuju i donošenje zakona“.¹¹⁰ Određene iskaze zakonodavca (npr. službena izvješća parlamentarnih odbora, neosporene izjave predlagatelja zakona, i sl.) o svrsi zakona sudac Herkules uzima kao akte same države, političke odluke, koje također, sukladno zahtjevu koji postavlja načelo integriteta, moraju biti interpretirane kao odluke koje proizlaze iz načelnog (principijelnog) i unutarnje skladnog djelovanja države.¹¹¹ Osim toga, sudac Herkules mora izgraditi i vlastitu političku teoriju koja će dotadašnju institucionalnu povijest prikazati u najboljem svjetlu, pri tome se oslanjajući i na svoje vlastite procjene i vjerovanja glede toga što predstavlja najbolje odgovore na određena pitanja političkog morala (npr. glede načela poput diobe vlasti, većine, vladavine prava, demokracije, javnog dobra, i sl.).¹¹² Sudac ovdje zapravo nastoji utvrditi jedno, moralno najbolje načelo koje opravdava i smislenim čini veći dio prava koji okružuje konkretno pitanje o kojem presuđuje.¹¹³

Koristeći se tako utvrđenim načelom sudac sada odabire onu od interpretacija dotadašnje institucionalne povijesti (i iz nje proizašlo pravilo) koja je „najdosljednija s utvrđenim načelom i koja ga promiče na najbolji način“.¹¹⁴ Dakle, zaključci se suca u konkretnom sporu, koji spadaju u tzv. postinterpretacijski stadij ukupnog procesa konstruktivne interpretacije, temelje na najboljoj interpretaciji institucionalne povijesti, što uključuje i pokušaj suca da utvrdi „namjeru“ ili svrhu te institucionalne povijesti i njegovo oslanjanje na vlastitu političku teoriju koja tu institucionalnu povijest prikazuje u najboljem svjetlu. Pri tome, navodi Dworkin, sučeva interpretacija nužno obuhvaća i sučeva vjerovanja o pravednosti i mudroj politici te idealima političkog integriteta, poštenja i zakonitog postupka.¹¹⁵

Ipak, ne smije se uzeti da je sudac slobodan donijeti odluku koja bi, po njegovom mišljenju, kada se sve uzme u obzir, bila sadržajno najbolja odluka.¹¹⁶ Naime, takva bi odluka mogla biti u suprotnosti s onime što (nedvojbeno) čini institucionalnu povijest sučeva pravnog sustava te bi mogla ugroziti temeljno načelo na kojem počiva Herkulesovo (tj. Dwor-

¹⁰⁹ Vidi *ibid.*, str. 317. i dalje. O problemu utvrđivanja volje zakonodavca vidi i B. PERIĆ, *Država i pravni sustav*, Informator, Zagreb, 1994., str. 199-201.

¹¹⁰ DWORKIN, *op. cit.* (bilj. 11), str. 316.

¹¹¹ Vidi *ibid.*, str. 343.

¹¹² Vidi *ibid.*, str. 313-314. Sudac, dakle, ne primjenjuje tzv. konvencionalni moral, tj. ono što zajednica smatra dijelom svoga političkog morala (što je bilo Dworkinovo shvaćanje u *Taking Rights Seriously*), nego tzv. kritički moral, tj. svoje osobno shvaćanje toga što čini politički moral. Vidi DWORKIN, *op. cit.* (bilj. 29), str. 1102-1105.

¹¹³ MADRY, *op. cit.* (bilj. 28), str. 220.

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ Vidi DWORKIN, *op. cit.* (bilj. 11), str. 338.

¹¹⁶ O sličnom zaključku glede uloge i ishoda pravnog rasuđivanja, ali na posve drugim osnovama, vidi F. SCHAUER, *Thinking Like a Lawyer. A New Introduction to Legal Reasoning*, Harvard University Press, Cambridge, London, 2009.

kinovo) shvaćanje prava – načelo integriteta, prema kojem na pravo treba gledati kao da govori jednim glasom, na *načelan* i *unutarnje skladan* (koherentan) način. Stoga su, prema Dworkinu, sučeva vjerovanja o pravednosti i mudroj politici djelomično ipak ograničena.

Ona su, prije svega, ograničena dvama načelima: načelom integriteta teksta i načelom (političkog) poštenja. Načelo integriteta teksta zahtijeva od suca da za zakon koji treba primijeniti pronađe *odgovarajuće* opravdanje, koje bi, po mogućnosti, trebalo na dosljedan način predstavljati i opravdanje ostalih vrijedećih zakona (uključujući onih koji su doneseni nakon interpretiranog zakona), pri čemu opravdanje sudac može tražiti i u načelima i u politikama (*policies*).¹¹⁷ Načelo (političkog) poštenja, s druge strane, traži od suca da ne zanemari većinsko javno mnijenje (kako ono u vrijeme donošenja zakona tako i ono, moguće izmijenjeno, u vrijeme interpretiranja dotičnog zakona pri donošenju odluke), koje će vrlo često biti lako raspoznati u javnim iskazima zakonodavaca (parlamentarnih zastupnika), političara koji su redovito vješti u prosuđivanju i odražavanju stavova svojih birača.¹¹⁸ Podsjetimo, i konstruktivna interpretacija, kao i svaka druga interpretacija, jest interpretacija nekog objekta (u ovom slučaju zakona, ali i institucionalne povijesti i ukupne pravne prakse zajednice), a ne stvaranje *ex novo*, pa s tim objektom ne smije biti u očitoj neskladu. Osim toga, ta ograničenja, kako je već prethodno naznačeno, imaju i pragmatičku vrijednost jer sucu pomažu pri odabiru između mogućih konkurirajućih interpretacija.

Izloženo, konačno, pokazuje zašto je Herkulesova metoda dolaženja do ispravne odluke u konkretnom sporu metoda tzv. konstruktivne interpretacije. S jedne strane, ona je interpretacija prava jer polazi od već postojećeg „prava“, to jest, od ukupnosti institucionalne povijesti ili pravne prakse svoje zajednice. S druge strane, ona je konstruktivna jer od suca zahtijeva da toj pravnoj praksi nametne svrhu, iznalazeći moralno načelo koje najbolje opravdava najveći dio postojećeg prava, pokazujući tako pravnu praksu u najboljem svjetlu – kao najbolji primjerak pravne prakse, kao praksu koja počiva na načelu integriteta, tj. koja odražava načelnost i unutarnju skladnost.¹¹⁹

7. Zaključak

Wacks kaže da nije pretjerivanje reći da je Ronald Dworkin promijenio shvaćanje suvremene filozofije prava.¹²⁰ Njegov pristup pravu nudi zaokruženu (propisujuću, normativnu, vrijednosno obojenu) teoriju prava i sudskog odlučivanja kroz nove pojmove konstruktivne interpretacije i prava kao integriteta. Kroz shvaćanje prava kao integriteta (jer jedino poštovanjem načela integriteta može biti opravdana državna prisila, čiji su uvjeti izvršenja određeni pozitivnim pravom) Dworkin utemeljuje obvezu građana da se pokoravaju pravu i (moralno) legitimira državnu vlast da nad njima izvršava prisilu u slučaju nepokoravanja. Putem zahtjeva za konstruktivnom interpretacijom prava (koji proizlazi iz utvrđenja da je pravo interpretativna praksa) Dworkin pokazuje kako se utvrđuje stvarni sadržaj prava i kako moralna načela, a ne same društvene činjenice, u konačnici, određuju sadržaj prava i obveza članova određene pravno-političke zajednice. Na taj nam način Dworkin, kao oštri kritičar i protivnik pravnog pozitivizma, pobijajući pravнопозитivističku tezu o pojmovnoj odvojenosti prava od morala, presuđivanju na temelju diskrecijske ocjene i pravilu priznanja kao pravilu iz kojega sve pravne norme izvode svoju pravnu valjanost, daje novu perspektivu o pravu kao normativnom sustavu koji (pojmovno) nije moguće odvojiti od morala.

¹¹⁷ Vidi DWORKIN, op. cit. (bilj. 11), str. 338-339.

¹¹⁸ Vidi ibid., str. 341.

¹¹⁹ Usp. MADRY, op. cit. (bilj. 28), str. 220.

¹²⁰ WACKS, op. cit. (bilj. 69), str. 120.

Izložena Dworkinova teorija uzoran je primjer interpretacijske teorije prava. Prvo, Dworkin smatra da je pravo interpretativna praksa, a pojam prava interpretativni pojam, što znači da se i pravnu praksu i pojam prava mora interpretirati kako bi se utvrdilo što praksa doista zahtijeva od svojih sudionika odnosno koje je pravo značenje pojma prava. Dakle, ni pravnu praksu ni pojam prava ne može se samo opisati, nego ih je nužno interpretirati, i to osobitom vrstom interpretacije, tzv. konstruktivnom interpretacijom, kojom se pravnoj praksi nameće određena svrha ili vrijednost kako bi je se učinilo najboljim mogućim primjerkom svoje vrste, pri čemu nametnuta svrha ili vrijednost mora biti takva da na najbolji način objasni i opravda pravnu praksu. Drugo, Dworkinova metoda konstruktivne interpretacije, upravo zbog toga što se sastoji u nametanju svrhe ili vrijednosti pravnoj praksi, omogućuje utvrđivanje određenih moralnih načela koja opravdavaju tzv. institucionalnu povijest pravne prakse. Treće, s obzirom na to da tako utvrđena moralna načela pružaju konačno objašnjenje zašto i kako institucionalna povijest utječe na sadržaj prava, opravdavajuća uloga tih moralnih načela je utemeljujuća. Dakle, institucionalna povijest utječe na sadržaj prava, ali takvu ulogu ima isključivo zato što joj je ona pripisana na temelju utvrđenih moralnih načela. Četvrto, pridajući moralnim načelima takvu utemeljujuću ulogu, Dworkin i pravima i obvezama koja nastaju kao rezultat institucionalne prakse pridaje izvornu moralnu snagu. Konačno, budući da, prema Dworkinovoj teoriji izloženoj u knjizi *Law's Empire*, institucionalna povijest sama po sebi, autonomno, ne utemeljuje nijedan dio prava, nego tu ulogu vrši samo u skladu s onime što nalažu određene moralne činjenice, može se reći i da Dworkinova teorija predstavlja uzoran primjer jedne inačice interpretacijske teorije prava, tzv. hibridne interpretacijske teorije prava.

Ideje koje je iznosio i kojima je zadužio filozofiju prava Dworkinu su nedvojbeno osigurale vidno mjesto mislitelja originalnih dostignuća.¹²¹ Pa iako su njegove najvažnije tvrdnje i postavke, poput teze o jednom ispravnom odgovoru i pravu kao integritetu doživjele mnoge kritike i velik ih je dio pravnofilozofske zajednice odbacio,¹²² one su nesporno doprinijele suvremenoj filozofiji prava te potaknule i obogatile rasprave o mnogim značajnim pravnim pitanjima.¹²³ Stoga se pravni filozofi slažu da je Ronald Dworkin važno ime suvremene teorije i filozofije prava bez kojeg filozofija prava zasigurno ne bi bila ista. „Ronald Dworkin može biti u krivu, ali njegova je slava zaslužena“.¹²⁴ Do sličnog zaključka došao je i američki pravni filozof F. Schauer: „Ne moramo se slagati s Dworkinom o gotovo ničemu što je napisao u zadnjih pedeset godina (što u mojem slučaju ne vrijedi), međutim, zapitati se: „Postoji li pravna filozofija bez Dworkina?“ slična je pitanju: „Postoji li šah bez kraljice?“¹²⁵

¹²¹ SVETLIČ, op. cit. (bilj. 100), str. 407.

¹²² RABAN, op. cit. (bilj. 35), str. 243.

¹²³ Za jedan od mnogobrojnih primjera koji potvrđuju mogućnost primjene Dworkinove teorije (primjerice, njegove teorije političkih prava) na razumijevanje stvarne pravne prakse vidi M. KREŠIĆ, T. ZGOMBIĆ, Pravo na obrazovanje i Dworkinova teorija političkih prava, Hrvatska pravna revija, rujan 2014, https://bib.irb.hr/datoteka/727515.KRESIC-ZGOMBIC_DWORKIN_HPR.pdf.

¹²⁴ RABAN, op. cit. (bilj. 35), str. 244.

¹²⁵ F. SCHAUER, The Social Construction of the Concept of Law: A Reply to Julie Dickson, Oxford Journal of Legal Studies, 25 (3/2005), bilj. 10, str. 495.

Ronald Dworkin's Theory of Law- Basic Tenets

Summary

On one understanding, since interpretive legal theory is a theory about the grounds of law (or criteria of legal validity), about what constitutes law (i.e., legal content), the theoretical explanation it provides is called constitutive explanation. According to that theory, in addition to institutional history (constitution, statutes, regulations, court judgements), a necessary role in the constitutive explanation of legal content (legal rights and obligations) is also played by certain moral facts. Depending on how a theory conceives of the roles of institutional history and moral facts in the constitutive explanation of legal content, one can distinguish between the so-called pure and the so-called hybrid interpretive legal theory. The main goal of the paper is to systematically outline the basic tenets of Dworkin's (hybrid) interpretive theory of law by drawing on the conception of what constitutes legal rights and obligations, as developed in Dworkin's book *Law's Empire* (1986) and termed law as integrity.

Keywords: interpretive legal theory, R. Dworkin, constructive interpretation, law as integrity, moral principles